

הרקע למלכות שלמה

פרקים א'-ב' במלכים א' מתארים את זקנת דוד ואת המאבק בין בניו, אדוניהו ושלמה, על כס המלוכה, שבסופו דוד מכתיר את שלמה למלך תחתיו. פרקים אלה חותמים את מלכות דוד ומשמים כפתיחה למלכות שלמה.

במלכים א' ג'-י' מתוארת גדולת שלמה ופעולותיו בתחומים השונים:

בתחום המדיני: שלמה ירש מאביו ממלכה גדולה והוא שואף להפוך אותה למרכז בין-לאומי. לשם כך הוא קחזק את קשריו עם המדינות באזור, באמצעות נישואים פוליטיים (במלכים א' 1 מסופר על נישואיו לבת פרעה).

ציור הכרובים על ארון הקודש
על פי שמות כ"ה 10-21
של הצייר אסף ברג 1985

בתחום הדתי: בשמואל ב' ז' דוד אביו הביע את רצונו לבנות בית לה'. בקשתו זו נדחתה על ידי ה' מסיבות שונות, אך ה' מודיע לו שרק בנו יבנה את הבית לשמו, ומבטיח לדוד: "הוא יבנה בית לשמי, וכננתי (= אחזק, אייצב) את כסא מקלכתו עד עולם (= לנצח)" (שמואל ב' ז' 31).

עם עליית שלמה לשלטון הוא פועל נמרצות למען בניית בית לשם ה'. בפרקים ו'-ז' מתוארת מלאכת בניין המקדש בפירוט רב. בניית האולם, ההיכל והדביר, הכלים, המזבחות וכיוצא ב.

עם סיום הבנייה שלמה מעלה את ארון ברית ה' אל המקדש שבנה, והכוהנים מציבים אותו בקודש הקודשים בדביר תחת כנפי הכרובים.

בכך מממש שלמה את משאלתו של אביו ואת רצון ה'. הדבר מבטא גם את הוקרתו ואת אהבתו כלפי ה', שאותה מדגיש המחבר בפרק ג' 3: "ויאהב שלמה את ה', ללכת בקורות דוד אביו...".

על פי דברי הימים ב' ג' 1 - שלמה בנה את הבית בהר המוריה (שם עקד אברהם את יצחק).

בפרקים א'-י' שלמה הוצג באור חיובי. המחבר הרפה לשבח את חוכמתו של שלמה בתחומים שונים, נישואיו לנשים נוכריות נתפשו כנישואים פוליטיים (ג' 1), השלווה והרווחה בארץ אפיינו את כל תקופת שלטונו (ה' 5), בפרק ה' 18 נאמר: "אין שסון ואין פגע רע". ממלכתו שגשגה מבחינה כלכלית, מדינית ומרבית, אך בין השורות ניתן להבין ששלמה עשה גם שגיאות לא מעטות:

שלמה אימפריה גדולה, והמלכים הנשלטים הכניסו לאוצר הממלכה מס (ובכל זאת הוא הטיל גם על העם מיסים כבדים, שנועדו למפעלי הבנייה בירושלים, למימון צורכי נשותיו (1000), והמשרתים הרבים בחצרו. כל השבטים נשאו בנטל המיסים (מלכים א' ד' 19). חוץ משבט יהודה (שהוא השבט של שלמה). הוא יצר שכבה חברתית חדשה בעם, ממקורבי המלך. הם קיבלו מיסים, שימשו בתפקידי מפתח בחצרו, ועל יתרו העם רבץ עול כבד, ולכן המרירות גאתה בקרבם, מה שהוביל להמרד ולפילוג.

א' - עוסק בסוף תקופת מלכות שלמה, ובניגוד לפרקים הקודמים - המחבר מעביר בעיקר ביקורת על הנישואים לנשים נוכריות נתפשים כחטא, אין שקט בממלכתו, ה' מקים לשלמה שטנים וניתן להבין כי פילוג הממלכה היא בגלל חטאיו המוזכרים בפסוקים 1-13.

תור סתירות אלה בין פרקים א'-י' לפרק י"א וכן את הסתירות הפנימיות בפרק י"א (שעליהן יפורט פרי עריכה שונה, אז שפרקים א'-י' המציגים את שלמה באופן חיובי, נלקחו מ"ספר דברי שלמה" (המוזכר לעומת העורך בפרק י"א המציג את שלמה כחוטא, ובכך מתחיל את עקרון החטא המצטבר והגמול המצדיקים את החורבן).

הפרק עוסק אם כן בחטאי שלמה ובעונשים השונים שפקדו אותו עקב כך.

חטאו העיקרי של שלמה:

על פי פסוקים 1-13 - הליכה אחר אלוהים אחרים: "וַיִּתְּאֶנְף (ה' רגז) ה' בְּשִׁלְמָה, כִּי נָטָה לִקְבוֹל מַעַם ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל ... וַצֹּה אֱלֹהֵי עַל הַדָּבָר הַזֶּה לְבָלְתִּי לְכַת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים, וְלֹא שָׁמַר אֶת אֲשֶׁר צִוָּה ה'" (9, 10).

יש הטוענים שעל פי הכתוב ניתן להבין ששלמה עצמו לא עבד באופן פעיל אליילים ולא הפיץ את האלילות בארץ, אלא חטא בכך שלא מנע מנשותיו את מנהגי הפולחן האליליים ואף הקים למען במות לאלוהיהן - ראו פסוקים 5-8.

הגורם לחטא זה:

נשותיו הנוכריות, שהיטו את לבבו אחרי אלוהיהן.

העונשים השונים שבאו על שלמה מסיבה זו:

- **פילוג הממלכה** - "וַיַּעַן אֲשֶׁר הָיְתָה זֹאת עִמָּךְ וְלֹא שָׁמַרְתָּ בְּרִיתִי ... קִרַּע אֶקְרַע אֶת הַמַּמְלָכָה מֵעַלְיךְ" (11), קריעת הממלכה לא תהיה בימיו אלא בימי בנו - גמול דורות - "מִיַּד בָּנְךָ אֶקְרַעְנָה". הנימוק לכך: "... לִמְעַן יָוֹד אֲבִיךָ" - 12, ה' מחויב להבטחה שלו לדוד ששושלתו תמשיך - "וְחֹסְדִי לֹא יִסּוּר מִמֶּנּוּ" - שמואל ב' ז' 15.
- **מבחינה מדינית** - קמו עליו שטנים = אויבים, שהיו משועבדים לו (פסוקים 14-25), וזה בניגוד לדבריו של שלמה אל חירם מלך צור: "וַעֲתָה הִנֵּחַ ה' אֱלֹהֵי לִי מִסְבִּיב, אֵין שָׁטָן וְאֵין פֶּגַע רַע" - מלכים א' ה' 18;
- **מבחינה חברתית-פנימית** - עשרת השבטים חשים שהם מופלים לרעה בגלל נטל המיסים עליהם ועבודות כפייה (= "סבל בית יוסף"). לעומת זאת ישנה אפליה בוטה לטובת שבט יהודה. יִרְבְּעָם - "עַבְדֵּי שְׁלֹמֹה" - שהיה אחראי על מס עובד, מנצל את ההתמרמרות בעם כדי להנהיג את העם למרוד בשלטון שלמה.

ראו פסוקים 1-10. אינו ארבע דרכים שבהן משתמש המחבר כדי להעצים את חטאי שלמה בנושאים עם נשים נוכריות.

תשובה:

ארבע דרכים שבהן משתמש המחבר כדי להעצים את חטאי שלמה:

א. מפרט את מוצאן הנוכרי של נשותיו:

"וַהֲמַלְךָ שְׁלֹמֹה אֶהָב נָשִׁים נְכָרִיּוֹת רַבּוֹת וְאֶת בֵּת פְּרָעָה, מוֹאָבִיּוֹת, עַמּוֹנִיּוֹת, אֲדָמִיּוֹת, צִדְנִיּוֹת, חִתִּיּוֹת" (1); נישואיו אלה מלכתחילה היו נישואים פוליטיים, כדי לחזק את קשרי החוץ שלו, וכדי שאותם המלכים, ששלמה שלט בהם ונשא את בנותיהם, לא ימרדו ולא יילחמו בו.

ב. מדגיש את העובדה ששלמה עבר על חוקי ספר דברים

כחלק מהביקורת הדוֹיטְרוֹנוֹמִיסְטִית מדגיש המחבר ששלמה עבר על האיסור בדברים ז' 1-4 - שם הדרישה היא להשמיד את הכנענים ואת רכושם ולא להתחתן עם בניהם ובנותיהם כדי לא להיגרר אחר אלוהיהם. "מִן הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אָמַר ה' אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא תִבְאוּ בָהֶם וְהֵם לֹא יָבֹאוּ בָכֶם, אֲכֹן יִשּׁוּ אֶת לִבְבְּכֶם אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם, בָּהֶם דָּבַק שְׁלֹמֹה לְאַהֲבָה". שלמה אכן נגרר אחר אלוהי נשותיו: "וַיִּלְךָ שְׁלֹמֹה אַחֲרֵי עֲשֻׁתָּת אֱלֹהֵי צִדְנִים וְאַחֲרֵי מַלְכָם שָׁקָץ עַמּוֹנִים. וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה חֶרֶע בְּעֵינֵי ה'" ... (5 ו-6);

או ריבוי נשותיו של שלמה עומד בניגוד לצו בחוק המלך בדברים י"ז 17: "וְלֹא יִרְבֶּה לוֹ (המלך) נָשִׁים, וְלֹא יִסּוּר לִבּוֹ...".

ג. המחבר מציג את מספר נשותיו של שלמה במספרים טיפולוגיים: "וַיְהִי לוֹ נָשִׁים שְׁרוֹת 700 וּפְלִגְשִׁים 300" - 1000. הוא נוקב במספרים אלה לשם הגזמה - כדי להראות את גודל חטאו.

ד. משתמש במילים מנחות: השורש א.ה.ב., הצירוף להטות לב

בפסוקים 1-9: **אהב**: "וְהִתְקַלְךָ שְׁלֹמָה אֶהֱבֶה נָשִׁים נְכָרִיּוֹת" (1) ... "בָּהֶם דָּבַק שְׁלֹמָה לְאַהֲבָה" (2), אהבת נשים (נוכריות) הכשילה ודירדרה אותו. מילה זו אירונית בהשוואה למלכים א' ג' 3 - שם המחבר אומר: "וַיֵּאָהֱב שְׁלֹמָה אֶת ה'..." - שלמה מחליף את אהבת ה' באהבת נשים נוכריות.

ביטוי מנחה נוסף הוא הצירוף להטות... לב (ארבע פעמים): "וַיִּטּוּ נַפְשׁוֹ אֶת לְבָבוֹ... נָטָה לְבָבוֹ מֵעַם ה'..." - נשותיו הנוכריות הטו את ליבו מעבודת ה' לעבודת אלילים, לפי לשון האזהרה בדברים ז'. ליבו, שהיה עם ה', עכשיו נוטה אחרי אלוהים אחרים.

או • המחבר מציין שאף ש"ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְרָאָה אֵלָיו פְּעָמִים", והזהירו מפני הליכה אחר אלוהים אחרים, הוא לא שמר את מצוות ה': "וְצֹוָה אֵלָיו ... לְבַלְתִּי לָקֶחַת אֲחֵרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים, וְלֹא שָׁמַר אֶת אֲשֶׁר צִוָּה ה'" (9, 10).

8-7 - "אִזְ יִבְנֶה שְׁלֹמָה בַּמָּה לְקִמּוֹשׁ (=אל המואבים) שֶׁקֶץ מוֹאָב (שיקוץ= כינוי גנאי לאלילים, במשמעות משוקץ = מתועב) בָּחַר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרוּשָׁלַם וּלְמַלְכָּה שֶׁקֶץ בְּנֵי עַמּוֹן: וְכֵן עָשָׂה לְכָל נַפְשׁוֹ הַנְּכָרִיּוֹת מִקְטִירוֹת וּמִזְבָּחוֹת לְאֱלֹהֵיהֶן". המחבר מדגיש את מואב ועמון, משום ששלמה עבר על האיסור בדברים כ"ג 4, 5: "לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי, בְּקֶהֱל ה'; גַּם דֹּר עֲשִׂירִי, לֹא יָבֹא לָהֶם..."

קראו דברים י"ב 1-3 ומלכים א' י"א 7-8. מהי הביקורת הדוֹטְרִינוֹמִיסְטִית (= משנה-תורתית - ברוח ספר דברים) המשתמעת בפסוקים אלה במלכים, בהסתמך על המסוקים האלה בדברים?

תשובה:

בדברים ישנה דרישה להשמיד את כל מתקני האלילים כדי לא ללמוד מהם ולא להיחשף לתרבות האלילית של הגויים. כאן שלמה, במקום להשמיד את כל מתקני האלילים כמתבקש מספר דברים, בונה מתקני פולחן לאלילים - ועל כן יש ביקורת חמורה כלפיו.

במלכים ב' כ"ג מסופר על הרפורמה הפולחנית (=שינוי יסודי בסדרי הפולחן) שביצע יאשיהו מלך יהודה במטרה לשפר את המצב הדתי בארץ ולטהר את הארץ מהשפעות זרות. הוא טימא גם את הבמות שבנה שלמה, כדי להבטיח שמתקני פולחן אלה לא ישמשו עוד לעבודת אלילים. עניין זה מלמד שמתקני הפולחן ששלמה בנה, התקיימו עד תקופת יאשיהו.

14-25 - השטנים שקמו לשלמה

טענה זו שני סיפורים על שטנים = אויבים שהיו משועבדים לשלמה ומרדו בו: אדום וארם, לפי הרצף הסיפורי עם - השטן השלישי.

22 - סיפור מרידת הדד האדומי בשלמה

בדרך של "הבטה לאחור" מסופר שדוד נלחם באדום, ושר צבאו יואב הכה את כל הזכרים (כנראה אנשי המלחמה) באדום. הדד, נער קטן מזרע המלוכה, הצליח לברוח עם "אֲנָשִׁים אֲדָמִיִּים מֵעַבְדֵי אָבִיו אֹתוֹ" למצרים. על מלחמה זו מסופר בשמואל ב' ח' 13 - שם במקום המילה ארם יש לקרוא אדום - כך גם אצלנו בפסוק 25. מלך מצרים מעניק להדד חסות מדינית. הוא משיא אותו לאחותו אשתו (=פְּחֻפְּנִיס), והיא יולדת לו בן (=גִּגְנָת), שגדל ומתחנך עם בני פרעה (20). כאשר הדד שומע שדוד ויואב מתו, הוא מבקש מפרעה לחזור לארצו למרות הפצרותיו של פרעה שישארו. (בסופו של דבר הדד לא מצליח במרידתו והאדומים אינם משוחררים מעול ישראל בימיו).

– גִּרְבָּעַם מַצְטִייר כְּאִישׁ מוֹכֶשֶׁר, כְּרִיזְמָטִי, וְשִׁלְמָה מְגַלָּה אוֹתוֹ כְּ"עֹשֶׂה מְלָאכָה" כְּלוּמָר, בְּקִי וּמַצְטִיין בַּמְּלָאכָה וּבַעַל כּוֹשֶׁר אֲרֻגוֹן וְהִנְהִיגָה, תְּכוּנוֹת הַחֲשׁוּבוֹת לַמֶּלֶךְ.

בְּגִלְל תְּכוּנוֹתָיו אֱלֹהֵי שִׁלְמָה סִמֵּךְ עַל גִּרְבָּעַם: "וַיִּקְרָא אוֹתוֹ לְכָל סָבֵל בֵּית יוֹסֵף (= שְׁבִטֵי אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה)" – "סָבֵל" = הַכוּוֹנָה לְמַס עוֹבֵד = עֲבוּדוֹת כְּפִיָּה כְּמִיּוֹסִים. שִׁלְמָה מִיָּנָה אוֹתוֹ אַחֲרָי לַעֲבוּדוֹת הַכְּפִיָּה שֶׁהִטִּיל עַל אֱלֹהֵי מִשְׁבְּטֵי יִשְׂרָאֵל הַמְּכֻוֹנִים "בֵּית יוֹסֵף", בְּגִלְל מִפְּעֻלֵי הַבְּנִיָּה הַמְּזֻכָּרִים בַּפְּסוּק 27. בַּמִּסְגֶּרֶת תַּפְקִידוֹ זֶה יֵשׁ בִּידוֹ כּוֹחַ רַב, הוּא בָּא בַּמַּגֵּעַ עִם אֲנָשֵׁי בֵּית יוֹסֵף, מִתּוֹדֵעַ אֶל סָבֵלִם וְכַעֲסֵם עַל שִׁלְמָה וּמִתְסִיס אוֹתָם נֶגֶד שְׁלֹטוֹנוֹ. מִכָּאן נִיתֵן לַלְמוּד שֶׁהוּא גַם אֲמִיץ, תְּכוּנָה הַחֲשׁוּבָה לַמֶּלֶךְ.

בְּגִלְל אֲוִמָּץ לִיבּוֹ, וְתְכוּנוֹתָיו שֶׁהוֹזְכְּרוּ לַעִיל, שְׁבִטֵי הַצֶּפּוֹן מִקְבִּלִים אוֹתוֹ כְּמִנְהִיגִם וְנִסְחָפִים אַחֲרָיו.

- נִיתֵן לְסַכֵּם וּלְדַמּוֹר שֶׁגִּרְבָּעַם מִנְצֵל:
- אֶת הַנְּתוּנִים הָאִישִׁיִּים שְׁלֹן;
- אֶת הַכּוֹחַ שֶׁנִּתֵּן לוֹ שִׁלְמָה;
- אֶת הַהִתְמַרְמוֹת בַּעַם – כְּדִי לְהַמְרִיד אֶת שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל נֶגֶד שִׁלְמָה.

פְּסוּקִים 26-28 חֵם חֲשׁוּבִים מְאֹד לְהַשְׁתַּלְשֵׁלוֹת הָעֲנִיִּינִים בַּהֲמִשָּׁךְ, כִּי מֵהֶם נִיתֵן לַלְמוּד מְדוּעַ מְרִדוֹ שְׁבִטֵי הַצֶּפּוֹן בִּשְׁלְמָה וּמְדוּעַ הַמְּמַלְכָּה הַתַּפְּלָה.

עַל פִּי פְּסוּק 27 – שִׁלְמָה הִטִּיל עַל בֵּית יוֹסֵף מִס עוֹבֵד לְשֵׁם בְּנִיית הַ"הַמְּלוּא" = מִקּוֹם נִמּוֹךְ שֶׁהִגְבִּיחוּ אוֹתוֹ עַל יְדֵי מִילּוּיוֹ בַּעֲפֹר וְאֲבָנִים לְשֵׁם בְּנִיית מִבְצָר אוֹ חוֹמָה, כְּדִי לְסַגּוֹר אֶת הַפִּירָצָה שֶׁבְּחֻמוֹת עִיר דָּוִד, כְּנֹאמְרוֹ: "סָגַר אֶת פֶּרֶץ עִיר דָּוִד אֲבָיו" – 27. "סָבֵל בֵּית יוֹסֵף" גַּם לְהַתְמַרְמוֹת וְהוֹבִיל לְמִרְיָדָת עֲשָׂרֹת הַשְּׁבִטִים בִּשְׁלְמָה, בַּמִּיּוּחַד לְאוּר הָעוֹבְדָה שֶׁשְּׁבִט יְהוּדָה הוֹפְלָה לְטוֹבָה וְלֹא שִׁילָם מִס עוֹבֵד.

29-39 – נְבוּאָת אַחִיָּה הַשִּׁילוֹנִי לִגְרָבָעַם

אַחִיָּה הוּא נְבִיא מִהַעִיר שִׁילָה, וְלִכְן שֶׁאִיֻּפְּתוּ תִּהְיֶה לְהַחֲזִיר אֶת הַמֶּרְכָּז הָרוּחָנִי לְמִקְדָּשׁ בִּשְׁלָלָה וְאֶת הַשְּׁלֹטוֹן לְשְׁבִט אֶפְרַיִם. כְּמוֹ-כֵן, כְּנֹרָאָה נִגַּע לְלִיבּוֹ סָבֵלִם שֶׁל אַחֲיוֹ, שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל, בְּגִלְל הַמִּיּוֹסִים הַכְּבִידִים שֶׁשִׁלְמָה הִטִּיל עֲלֵיהֶם, וְהוּא זֶה שֶׁמִּנְבֵּא לִגְרָבָעַם שִׁקְבֵּל אֶת הַמְּלוּכָה עַל עֲשָׂרֹת הַשְּׁבִטִים.

בְּשִׁמּוּאֵל ב' ז' 12-17 – ה' הַבְּטִיחַ לְדָוִד שֶׁשׁוֹשְׁלָתוֹ תִּהְיֶה עַד עוֹלָם. נְבוּאָה זוֹ לֹא הִתְקִימָה בַּמְּלוּאָה, שֶׁכֵּן בְּנְבוּאָת אַחִיָּה הַשִּׁילוֹנִי כֹּאן הַצֵּטְמָצְמָה – שְׁלֹטוֹן בְּנֵי דָּוִד יִמְשִׁיךְ אֲךָ לֹא עַל כָּל הָעָם.

29 – "וַיְהִי בַּעֲת הַהִיא וַיִּגְרָבָעַם יָצָא מִירוּשָׁלַם, וַיִּמָּצֵא אוֹתוֹ אַחִיָּה הַשִּׁילוֹנִי הַנָּבִיא בְּדָרָךְ, וְהוּא מִתְכַּסֶּה בִּשְׁלָמָה הַדָּשָׁה..." – לֹא בְּרוּר מִי הַתְּכַסָּה בִּשְׁלָמָה הַחֲדָשָׁה – גִּרְבָּעַם אוֹ אַחִיָּה.¹

32 – אַחִיָּה הַנְּבִיא עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה סִמְלִי כְּדִי לְהַמְחִישׁ אֶת פִּילּוּג הַמְּמַלְכָּה: "וַיִּתְּפֹשׂ אַחִיָּה בִּשְׁלָמָה הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר עָלָיו, וַיִּקְרָעָהּ שְׁנַיִם עָשָׂר קָרְעִים. וַיֹּאמֶר לִגְרָבָעַם: קַח לָךְ עֲשָׂרָה קָרְעִים, כִּי כֹה אָמַר ה'... הִנְנִי קָרַעְתִּי אֶת הַמְּמַלְכָּה מִיַּד שִׁלְמָה (וְהַכוּוֹנָה מִיַּד בְּנוֹ – רַחֲבֵעַם) וְנִתְּתִי לָךְ אֶת עֲשָׂרָה הַשְּׁבִטִים. וְהַשְּׁבִט הָאֶחָד (= בְּנֵי מִיָּהוּ) יִהְיֶה לוֹ (לַיהוּדָה)..." (31-32). קָרִיעַת הַשְּׁלָמָה מְסַמֶּלֶת אֶת קָרִיעַת הַמְּמַלְכָּה, אֲךָ זֶה לֹא יִהְיֶה בִּימֵי שִׁלְמָה, בְּגִלְל הַהִבְטָחָה לְדָוִד (בְּשִׁמּוּאֵל ב' ז' 12-17), אֲלֹא – "וְלִקְחָתִי הַמְּלוּכָה מִיַּד בְּנוֹ (רַחֲבֵעַם) וְנִתְּתִי לָךְ (לִגְרָבָעַם)..." (35).

פְּסוּק 30 ל-31-32 יֵשׁ קוּשִׁי שֶׁל אִי הַתְּאֵמָה בַּמִּסְפָּרִים. הַסְבִּירוֹ אֶת הַקּוּשִׁי וְנִסּוֹ לִישׁבוֹ.
(הַיַּעֲזָרוּ בַּמַּלְכִּים א' ז' ב' 21)

¹ וְעַתָּה אֶת קָרִיעַת הַשְּׁלָמָה כֹּאן לְמִתּוֹאֵר בְּשִׁמּוּאֵל א' ט"ו 27-28, וְלַהֲסִיק שֶׁהַשְּׁלָמָה שִׁינְכַת לְאַחִיָּה הַנְּבִיא. בְּשֵׁנֵי הַמְּקוֹמוֹת שִׁלְמָה מְסַמֶּלֶת אֶת הַחֲסוֹת הָאֱלֹהִית הַנִּקְרָעֶת מִהַמֶּלֶךְ (שְׁאֹל, שִׁלְמָה) כְּאִשֶּׁר הוּא חוֹטֵא.

תשובה:

הקושי - בפסוק 30 אחיה קורע את השלמה ל-12 קרעים, כמספר שבטי ישראל. לנרבעם נותן 10 קרעים (=שבטים שעליהם ימלוד) ואומר ששבט אחד יהיה לבנו של שלמה. הקושי אם כן הוא שבהסבר של אחיה למעשהו חסר שבט אחד. הפתרון - שבט בנימין התחבר ליהודה, ולכן מתייחסים אל יהודה ובנימין כשבט אחד (שבט הלוי חסר נחלה, שבט שמעון נטמע ביהודה בתחילת הכיבוש וההתנחלות).

33 - הנימוק הדתי שמציג אחיה לקריעת הממלכה מידי בית יהודה: "ישן אשר עזבוני וישתחוו לעשתרת אלהי צדני, לקמוש אלהי מואב ... ולא חלבו בנרבי..." - החטא הוא בהליכה אחר אלוהים אחרים. מדוע יש שימוש בלשון רבים, הרי שמענו שלמה חטא ולא שמענו על חטאי העם? תשובה אפשרית - התפישה היא שחטאי המלך מחטיאים את העם (כפי שמשמע גם במלכים ב' כ"א 11).

34 - ובכל זאת מובטח לבית דוד שלא כל הממלכה תילקח ממנו: "ולא אקח את כל הממלכה מידו, כי נשיא אשתו כל ימי חייו, למען דוד עבדי אשר עקרתיו אותו, אשר שמר מצותי וחקתי". נשיא = חשליט מבית יהודה מכונה נשיא. נשיא הוא מנהיג שבטי, כראש השבטים עמדו נשיאים. המחבר משתמש בכינוי זה, כי מה שנותר מהממלכה הוא "שבט אהרן".

32, 36 - ירושלם שבתחומי יהודה נבחרה על ידי ה' כמרכז רוחני-דתי לכל שבטי ישראל: "ולבנו ושל שלמה - רחמכם) אמן שבט אהרן, למען חיות ניד (- לשון נור - אור, שאורו לא יכבה) ללוי עבדי כל הימים לפני ידושלם, העיר אשר בחרתי לי לשום שמי שם" (36). כלומר, כיוון שכבוד ה' שוכן שם, גם נרבעם מחויב לשמור על המרכזיות הדתית של המקום.

37 - אמנם המרכז הדתי חייב להיות בירושלים, אך ה' נותן לנרבעם את הזכות לבחור לו את עיר הבירה: "ואתן אקח, ומלכת כל אשר תאוו נפשך". ובמלכים א' י"ב 25, נרבעם אכן בוחר את שכם כעיר הבירה של ממלכתו ואחר כך את פנואל.

38 - החבטחה לנרבעם ולממלכה הניתנת לו היא על תנאי: "והיה אם תשמע את כל אשר אצוה ותלכת בנרבי ועשית הישר בעיני לשמור חקותי ומצותי כאשר עשה דוד עבדי, והייתי עמך ונתיית לך בית ואמן כאשר אהיה לדוד, ונתיית לך את ישראל".

משמעות הביטוי "בית ואמן" (38) - המילה "בית" היא במשמעות בית מלוכה, שושלת, ו"ואמן" - במשמעות בר קיימא, נצחי, לכן ה' מבטיח לנרבעם שושלת מלוכה יציבה ונצחית, בתנאי שילך בדרכיו. בהמשך, איבדן ישראל מנומק בכך שלא עמדו בתנאי הכרית.

39 - "ואענה את זרע דוד למען זאת, אה לא כל הימים".

מהו העניין שהעניין של זרע דוד? מהו העניין של זרע דוד? מהו העניין של זרע דוד? מהו העניין של זרע דוד?

תשובה:

העניין של זרע דוד: שבת דוד לא ימלוד על כל השבטים, כפי שהיה בתקופת דוד ושלמה. "למען זאת" - בגלל חטאי שלמה.

"אך לא כל הימים" - ענינו זה לא יימשך כל הימים. מלך מבית דוד יחזור לשלוט על כל השבטים באחידת הימים (כפי שנאמר בנבואת יחזקאל ל"ז 24) או לאחר הגליית עשרת השבטים נשארו שרידים מעשרת השבטים בארץ, ומלכים מבית יהודה מלכו על יהודה ועל שרידי עשרת השבטים, עד לחורבן יהודה והגלייתה לבבל.

שאלות על מלכים א' י"א

1. קראו את חוק המלך בדברים י"ז 16-17 ואת מלכים א' י"ז 14-17, 26, י"א 1. יש הטוענים שחוק המלך למעשה נכתב כביקורת על שלמה. הביאו שתי הוכחות לטענה זו על פי הפסוקים האלה.
2. קראו מלכים א' י"א 1-13.
  - א. (1) קראו פסוקים 4-8 ואת דברי רד"ק: "ולא שעבד (שלמה) עבודת גיזולים (אלילים), אלא שהניח נשיו לעבד ... ולא מיחה בהם (לא הוכיח אותן)". מתו הקושי העולה מהכתוב בנוגע לדמותו של שלמה וכיצד רד"ק פותר קושי זה?
    - (2) כיצד פירש רד"ק סותר את הנאמר בפסוק 15?
  - ב. (1) בפסוקים 11-13 נראה שזכות דוד שמורה לשלמה בנו. כאילו שני דברים זכה שלמה בזכות אביו:
    - (2) מהם הנימוקים לכך שקריעת הממלכה לא תתרחש בימי שלמה?
  - ג. בקטע זה המחבר מדגיש שני צווים של ה' שאותם חפר שלמה. צטטו את שני הצווים והסבירו אותם. צטטו גם את הביטויים המלמדים על הפרת שלמה את הצווים.
3. הסבירו על פי פסוק 27 וסוף פסוק 28 מהי הסיבה למרד עשרת השבטים בבית דוד.
4. קראו שמואל ב' ז' 3, 12-17 ומלכים א' י"א 31-39.
  - א. ציינו פרט שנתן הנביא הבטיח לדוד בשמואל ב' ז' 3 ובא לידי ביטוי גם בנבואת אחיה השילוני במלכים א' י"א.
  - ב. ציינו פרט שנתן הנביא הבטיח לדוד בשמואל ב' ז' 3 ולא התקיים במלואו בנבואת אחיה השילוני.
5. קראו מלכים א' י"א 31-37. על פי פסוקים אלה, נראה שיש קשר הדוק בין בחירת ה' בבית דוד לבחירתו בירושלים. הביאו הוכחה לכך מן הכתוב.
6. יש הרואים בבריחת ירבעם למצרים ובקבלתו מקלט מדיני שם (פסוק 40), "סגירת מעגל" עם הנאמר במלכים א' ג' 1, ובמלכים א' י"א 1. הסבירו טענה זו.

מלכים א' י"ב

בקשת שבטי ישראל מרחבעם, פילוג הממלכה, שלטון רבעם על ישראל

י וישלח המלך רחבעם את אורם אשר על המים וירגמו כל ישראל בו אכן וימת המלך רחבעם התאמץ לעלות במרכבה לנוס ירושלים: ויפשו ישראל בבית דוד עד היום הזה: וילי בשמע כל ישראל בישב רבעם וישלחו ויקראו אתו אל העדה וימליכו אתו על כל ישראל לא היה אחרי בית דוד וזלתי שבט יהודה לבדו: ויבאו רחבעם וירושלם ויקהל את כל בית יהודה ואת שבט בנימין מאה ושמונים אלף בחד עשה מלחמה להלחם עם בית ישראל להשיב את המלוכה לרחבעם בן שלמה: והיו דבר האלהים אל שמעיה איש האלהים לאמר: אמר אל רחבעם בן שלמה סלך יהודה ואל כל בית יהודה ובנימין ויתר העם לאמר: כה אמר ה' לא תעלו ולא תלחמו עם אחיכם בני ישראל שבו איש לביתו כי מאתי נהיה הדבר הזה וישמעו את דבר ה' וישבו ללכת כדבר ה': ויבן רבעם את שנים בדר אפרים וישב בה ויצא משם ויבן את פגואו: ויאמר רבעם מלכו עתה תשוב הממלכה לבית דוד: ויוז: אם יעלה העם הזה לעשות ויבזים בבית דוד בירושלם וישב לב העם הזה אל אדניהם אל רחבעם מלך יהודה וירגמו וישכו אל רחבעם מלך יהודה: ויעז המלך ויעש שני עגלי זהב ויאמר אלהם רכי לכם מעלות ירושלם הנה אלהיך ישראל אשר העלך מארץ מצרים: ויעש את האחד בבית אל ואת האחר נתן בן: והיו הדבר הזה לחטאת ולכו העם לפני האחד עד דן: ויעש את בית בכזת ויעש מלטים מקצות העם אשר לא היו מבני לו: ויעש רבעם: ואז בחדש השמיני בחמשה עשר יום: ולחדש כזו: אשר ביהודה ויעל על המזבחת בן עשה בבית אל לזבח לעגלים אשר עשה והעמיד בבית אל את פה המזבחת אשר עשה: ויעל על המזבחת ואשר עשה בבית אל בחמשה עשר יום בחדש השמיני בחדש אשר ברא מלכו ויעש חג לכמ ישראל ויעל על המזבחת להקטיר:

י וילך רחבעם שנים מי שנים יב
כא כל ישראל להמליך אתו: וילי בשמע וירבעם בן נבט הוא עורט במצרים אשר ברח מפני המלך שלמה וישב ירבעם במצרים: וישלחו ויקראו לו ויבאו ירבעם וכל קהל ישראל וירפרו אל רחבעם לאמר: אביך הקשה את עלנו ואתה עתה הקל מעבדת אביך הקשה ובעלו הנבז אשר נתן עלינו ועבדך: ויאמר אליהם לכו עד שלשה ימים ושבו אלי ולכו העם: ויעז המלך רחבעם את הזקנים אשר היו עמו: את בני שלמה אביו בהיותו חי לאמר איך אתם נעלים להשיב את העם הזה הבן: וידברו אליו לאמר אם יחוס תהיה עבד לעם הזה ועבדתם ועבדתם ויבדת אליהם דברים טובים והיו לך עבדים כל הימים: ויעז את עזת הקנים אשר יעצו ויעז את הילדים אשר גדלו אתו אשר העמיד לפניו: ויאמר אליהם מה אתם נעלים ונשיב דבר את העם הזה אשר דברו אלי לאמר הקל מן העל אשר נתן אביך עלינו: וידברו אליו הילדים אשר גדלו אתו לאמר כה תאמר לעם הזה אשר דברו אליך לאמר אביך הכביר את עלנו ואתה הקל מעלינו כה תדבר אליהם כזו ענה מסתמי אבי: ועתה אבי העמים עליכם על כד ואני אסוף על עליכם אבי יסר אתכם בשוטים ואני אסור אתכם בעקרבים: ויכו ירבעם וכל העם אל רחבעם ביום השלישי: באשר דבר המלך לאמר טובו אלי ביום השלישי: ויעז המלך את העם קשה ויעז את עזת הזקנים אשר יעצו: וידבר אליהם בעצת הילדים לאמר אבי הכביר את עליכם אסוף על עליכם אבי יסר אתכם בשוטים ואני אסור אתכם בעקרבים: ויאמר שמע המלך אל העם כיהיתה סבה להעז הקים את דברו אשר דבר ה' כיד אחיה אל רבעם בן נבט: וירא כל ישראל כי לא שמע אלהים וישכו העם את המלך ודברו לאמר כה לנו יד ולא נחלה בבני ישי לאהליך ישראל עתה ראה ע ויבן ישראל לאהליו: ובני ישראל הישכים בערי מלך עליהם רחבעם:

15-1 - בקשת שבטי ישראל מרחבעם ותגובת רחבעם

מות שלמה רחבעם בנו שולט תחתיו, אך רחבעם מצטייר כמלך חלש ולא נבון.

הערים שבמסופוטם 5-1 יתנו להנהיג בצרעה. בשמכותיו של רחבעם כמלך על כל ישראל הביאו מסופוטים אלה שלוש חוכות לכן.

תשובה:

- העם לא עולה לירושלים כדי להמליך את רחבעם, אלא רחבעם מגיע לשכם: "וַיֵּלֶךְ רַחֲבֵעַם שָׁכֵם, בִּי שָׁכֵם בָּא קָל יִשְׂרָאֵל לְהַמְלִיךְ אוֹתוֹ" - העובדה שבטי ישראל אינם מקיימים את טקס ההמלכה בירושלים, ורחבעם נאלץ להגיע לשכם, מעידה על חוסר בטחון וחיחלשותו של רחבעם. כמו-כן מתערער מעמדה של ירושלים כמרכז דתי, כבירת הממלכה המאוחדת, שהרי טקס ההכתרה צריך להערך בירושלים. רחבעם לא מעריך נכון את מעשהו ואת תוצאותיו, ובכך מצטייר כמו שאינו פועל בחוכמה.¹
- קהל ישראל מעמיד תנאי לרחבעם: "אֲבִידָה הַקֶּשֶׁה אֶת עַלְנָה, וְאֵתָה עִתָּה חָקַל מִצְבֹּת אֲבִידָה הַקֶּשֶׁה וּמַעְלֹ הַכֶּבֶד אֲשֶׁר נָתַן עֲלֵינוּ, וְנַעֲבָדָךְ" (4). רק אם חקבל את התנאי שאנו, קהל ישראל, מציבים, ותקל את עולינו, תתקבל כמלך. עובדה זו מעידה על היחלשות מעמדו של רחבעם בקרב קהל ישראל.
- ירבעם המורד נקרא להגיע לארץ ישראל: "וַיְהִי כַשְׁמֹשׁ יָרֵבֶשֶׁם ... וְהוּא עֹנֵיו בְּמִצְרַיִם, אֲשֶׁר בָּרַח מִפְּנֵי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה, וַיָּשָׁב יָרֵבֶשֶׁם מִמִּצְרַיִם, וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָאוּ לוֹ..." (2-3). לירבעם ולעם אין פחד מפני המלך החדש, ולכן ברגע שרחבעם עולה לשלטון ירבעם המורד, שנמצא במצרים, נקרא להגיע לארץ ישראל.

- לדעת חוקרים ופרשנים אחרים - אין קטע זה מלמד על ערעור שלטונו: הוא מגיע לטקס בשכם לאחר שהוכתר כבר בירושלים. טקס זה הוא רק כדי ששבטי ישראל יכירו במלכותו. רחבעם הוא יורשו של שלמה בדין והמלכתו אינה תלויה ברצון שבטי ישראל ובהסכמתם.
- לסענתם, שבטי ישראל אינם מעמידים תנאי לרחבעם, אלא מציגים בקשה: להסיר את העול. בבקשה זו אין התנגדות אישית לרחבעם שיומלך, אלא בדבריהם הם מביעים התנגדות עקרונית לנטל המיסים, ומנצלים את עליותו למלוכה של רחבעם כדי לבקש הקלות בהם. כמו כן בקשתם לא יוצאת דופן, כי היא נסמכת על הנוהג במזרח הקדום, שכאשר מלך עלה לשלטון הוא היה עורך "מישורים" - כלומר מוריד את עול המיסים כדי לרצות את נתיניו.
- 4 - "אֲבִידָה הַקֶּשֶׁה אֶת עַלְנָה, וְאֵתָה עִתָּה חָקַל מִצְבֹּת אֲבִידָה הַקֶּשֶׁה וּמַעְלֹ הַכֶּבֶד אֲשֶׁר נָתַן עֲלֵינוּ, וְנַעֲבָדָךְ" - כוונתם היא לעול המיסים הכבד שהטיל עליהם שלמה כדי לממן את ההוצאות הגדולות של חצר המלוכה, בניית ארמונו, ובניין ירושלים ובית-המקדש ונעל כך ראו במלכים א' י' 7, ה' 2-8, 29-31.
- של שלמה בירושלים. עבודות הכפייה שהוטלו על עשרת השבטים, למען מפעלי הבנייה של שלמה בירושלים.
- 5 - "וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם: לָכוּ עַד שְׁלֹשָׁה יָמִים וְשׁוּבוּ אֵלַי. וְלָכוּ הָעָם."
- 6 - רחבעם מתייעץ עם הזקנים ועם הילדים, לפני שנוון להם תשובה (התנהגות הנראית נכונה וגמורה). מי הם הזקנים: אלה נציגי העם, אשר בתקופת המלוכה מתפקדים כיועצי המלך בגלל היותם בעלי ניסיון וחוכמת חיים. לכן נאמר עליהם: "אֲשֶׁר הֵיוּ עִמָּדִים" (=משרתים) אֶת שְׁלֹמֹה אָבִיו... בעבר שימשו בתפקידי מפתח חשובים בהנהגה, וכנראה מתקופת שלמה חל ערעור במעמדם, מפני ששלמה יצר מבנה ארגוני שבו מקורביו תפסו תפקידי מפתח. הזקנים כנציגי העם ודאי רגישים לרחשי העם וטבלן, הם אנשים מתונים אשר רואים לטווח ארוך ושקולים מאוד.
- עצתם: מְסֹק 7 - "אִם הַיּוֹם תִּהְיֶה עֲבֹד לָעָם הַזֶּה וְנַעֲבָדְתֶּם וְנִנְיֶתֶם וְנִצַּרְתֶּם אֲלֵיהֶם וְיָדָרִים טוֹבִים, וְהָיוּ לָכֶּם עֲבָדִים כָּל הַיָּמִים."

1. החשש הוא בין רחבעם לסבו דוד, בשמואל ב' ה' 1-3, מדגישה את חולשת רחבעם: דוד ישב בחברון וכל העם עלה לשם להמליכו, ואילו רחבעם נאלץ לצאת מירושלים בירתו, וללכת לשכם, בירת שבטי חצפון, כדי שישכימו להמליכו.

המילה "היום" בדבריהם משתמעת כך:

- ניתן להבין: בַּק הַיּוֹם תִּיעָנָה לַבְּקִשְׁתֶּם, כדי לעבור את ההכתרה בלא בעיות מצידם, ומחר לאחר ההכתרה עשה כרצונך. פִּירוּשׁ זֶה פָּחוֹת סְבִיר – כי הזקנים מציעים כאן למעשה לרמות את העם, וכל מה שידוע על השקפתם המתונה והרגישה כלפי העם (כפי שנאמר למעלה) אינו מסתדר עם פירוש זה.
- סביר יותר להניח שכוונתם היא: כִּבְר הַיּוֹם תִּיעָנָה לָהֶם בַּחֲיוֹב, כדי לנקות את אוירת המרידות משבטי ישראל, ואל תדחה תשובתך למחר. זו עצה חכמה – כפי שצפוי שיאמרו אותה. (יש הטוענים שהזקנים אינם אומרים לו לבטל מיסים, אלא לנהוג בעם בכבוד "וְזָכַרְתָּ אֵלֵיהֶם דְּבָרִים טוֹבִים").

מִן הַסֵּלִי פֶּן "וְהַלְדִים" הֵם לֹא כֹאמֶת יְלָדִים בְּגִיל², אֲלָא זֶהוּ כִּינוֹי שֶׁל זָלוּל כְּפִי הַמַּחֲבֵר לְקַבֻּצָּה זוֹ שֶׁחֲשִׁיבֶתָּהּ לְדֹחֵת. הֵם בְּנֵי דֹרוֹ וְאֶחָיו הַחֹרְגִים שֶׁל רַחֲבֵם "אֲשֶׁר גִּדְּלוּ אֶתָּה". כְּנֶרֶאָה הֵיוּ שְׂרִים וּבְעֵלֵי תַּפְקִידִים כַּחֲצֵר הַמְּלֹכָה אוֹ יוֹעֲצִים לִרְחֵבֵם: "אֲשֶׁר תַּעֲמִידִם לִפְנֵי (=מִשְׁרָתִים אוֹתָם)" – פְּסוּק 8. מַעֲצָתָם נִיָּתָן לַהֲבִין שְׂאֵלָה אֲנָשִׁים לֹא מִתּוֹנִים – קִיצוּנִים, הֵם מְרוֹחֲקִים מֵהֶעָם, וְהַבְעִיָּה הַכִּלְכֵּלִית שֶׁל הָעָם לֹא נִוְגַעַת אֲלֵיהֶם, (שֶׁהֵרִי גִדְּלוּ בְּאִמּוֹן וְחֵי בְעוֹשֶׁר). תְּפִישָׁתָם הִיא כּוֹחֵת, וְהֵם מִתְּגַלִּים כְּשֶׁחֲצִמִם וְיֵהִירִים.

עצתם: הם מכתיבים לרחובים מה בדיוק לומר לכם: "זה תאמר לעם הזה... קצוץ" (המצלע הקטנה שלי) **עצה מסתתרת אבי:** **אבי יקר אתכם בשושים, ואני אומר אתכם עקרבאים" - מסוקים 10-11** - מטפורה שמשמעותה העול שאבי הטיל עליכם היה כמו מכת שושים; העול שלי יהיה קשה יותר, כמו עקיצת עקרבאים. הם אינם רואים את משמעות תוצאות עצתם לשווח הרחוק.

רחבעם בחר בעצת הילדים – כי כדרכו של אדם חלש וטיפש, עצתם הכוחנית סייעה לו להרגיש חזק, שלט בלעדי. עצת הזקנים דרשה ממנו כניעה, ויתור, ורחבעם כנראה מפרש זאת כחולשה וחושש שתעדיעור את מעמדו. תשובת רחבעם לעם שונה במעט מהתשובה ש"הילדים" נתנו לו. הוא משמיט את "קטני עבה ממותני אבי" כדי לא לפגוע בכבוד אביו.

15 - המחבר מציג כאן **מִמוֹק תִּיאולוגי** (=דתי, אמוני) להתנהגות זו של רחבעם ולפילוג הממלכה, עליו ניבא אחיה חשילונו: **"וְלֹא שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֶל (בקשת) חָצֵם, כִּי הִתְּה סִכָּה מֵעַם ה', לְמַעַן חֲקִים אֶת זַבְרֹו אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בְּיַד אֲחִיהָ הַשִּׁילֹנִי אֶל יֶרְבֶּעַם בֶּן נִבְט".**

הסיבה לפילוג הממלכה במלכים א' י"א - רצון ה' להעניש את שלמה על חטאיו, על הליכתו אחר אלוהים אחרים.

הסיבה למילוג הממלכה במלכים א' י"ב 14-6 - כשלון המשא ומתן בין שבטי הצפון לרחבעם שנגרם כתוצאה מחלטתו לשמוע לעצת הילדים ולהכביד את עול המסים על העם.

בפסוק 15 המחבר משלב את שתי הסיבות הנ"ל לפילוג הממלכה (הסיבות הכפולה).

15. כיצד מתקשרות החלטת רחבעם לחברו את עול הקיסים לחטאי שלמחז?

2020

סוף 15 נאמר: "ולא שמע המלך אל (בקשת) העם, כי - הייתה טבת מעם ה'", למען הקים את דברו אשר דבר ה' ביד אחיה
אל ודקם ון נבט - רחבעם סירב להיענות למשאלתו של העם, שמע לעצת הילדים ולא לעצת הזקנים ורצה
לדבר את עול המיסים, כי הפילוג הוא רצון ה', והסירוב של רחבעם מכון על ידי ה' כדי להעניש את שלמה, בגלל
שחזקו בפרק י"א.

לחבץ שח' הוא זה שמנהל את מחלף העיניים לפי רצונו ועל פי שיקוליו, ובמקרה זה התנהגות רחב־עם
 על פי רצון ה'.

התנאי העולה מכך: לרחבעם לא הייתה בחירה חופשית, כיוון שהקביעה שלו להכביד את עול המיסים **הייתה** אלוהית, ואם כן כיצד יתכן ש'ה' שולל ממנו את הבחירה החופשית? **הוא** ש'ה' פועל כך כדי לכוון את האירועים לפי תוכניתו.

ידיהם לא היו קטנים בגיל הוא שבמלכים א' י"ד 21 נאמר שרחבעם עלה למלוכה בגיל 41 וחזי הילדים חסו במ גילו וגדלו אותו.

16-24 - המרד נגד רחבעם והפילוג ב-928 לפני הספירה

16 - "וירא כל ישראל כי לא שמע המלך אלקם, וישבו העם את המלך וקר לאמר:

הא (אין) - לנו חלק בדוד ונחלה בקו ישי.

תקבולת נרדפת חסרה

לאחליץ ישראל, עתה ראה ביתך דוד, וילך ישראל לאחליץ.

מתי משמעות ההכרזה של "כל ישראל" בפסוק 16

תשובה:

הכרזה זו משמעותה - שריאה למרד ולפילוג ממלכות בית דוד. שבטי הצפון חשים שאין להם שום שייכות אליה, ולכן הם זורשים התנתקות מבית דוד, שכל שבט יחיה באוהלו = בשבטו הוא (הכרזה דומה מופיעה בשמואל ב' כ' 1 מפי שבע בן בכרי שניסה למרוד בדוד).

"...עתה ראה ביתך דוד" - רד"ק פירש: "ראה מי נשאר עמר, ועל איזה בית תמלך, כי לא על בית ישראל". בית דוד יצטרך לדאוג מעכשיו רק לביתו ולשבטו ולא לשלוט על כל ישראל.

שבטי ישראל עזבו את בית דוד שבתחומו נמצא גם בית ה' יש הטוענים שבביתוים "לאחליץ ישראל" ... וילך ישראל לאחליץ" נעשה "תיקון סופרים", ובמקור היה כתוב: "לאוהיך... לאלוהיו..." - מכך משתמע שכביכול לשבטי הצפון יש אל משלהם והם לא רוצים אפילו את האל של בית דוד.

בפסוק נעשה תיקון כדי לא לפגוע בכבוד ה', שהרי ה' הוא אחד, למרות הפילוג.

17 - "ובני ישראל (-הכוונה ליהודה) הילשנים בערי יהודה, וימלך עליהם רחבעם".

18 - רחבעם עושה טעות נוספת, או אולי מנסה להתגרות בישראל, כאשר הוא שולח אליהם דווקא את אדורם, שהיה ממנוח על המיסים (מס עובד), דבר שמכעיס יותר את שבטי ישראל. "וישלח המלך רחבעם את אדורם אשר על המס, וירגמו כל ישראל בו אבן וזמית, והמלך רחבעם התאמצ לעלות בקרנבה לטט ירושלים" - כסיטואציה זו גם רחבעם היה בסכנת חיים וניצל.

19 - "ויקשעו ישראל בבית דוד, עד היום הזה" - פסוק זה מוצג מזווית ראייה של מחבר יהודאי - שרואה בפילוג הממלכה פשיעה של ישראל בבית דוד ("ויקשעו" = מונח מדיני במשמעות "וימרדו" - ראו מלכים ב' ג' 15).

20 - שבטי ישראל מתנתקים מיהודה סופית - "ויהי קשמע כל ישראל, כי שב ירבעם, וישלחו ויקראו אותו אל העדה, וימליכו אותו על כל ישראל - לא היה אחרי בית דוד וזלתי שבט יהודה לבדו".

קראו את פסוק 3 ופסוק 20 והסבירו את הסתירה ביניהם.

תשובה:

הסתירה בין פסוק 3 ופסוק 20:

בפסוק 3 - ירבעם עומד בראש חעם בעת הצגת הדרישות מרחבעם, שבא לשכם.
בפסוק 20 - קוראים לירבעם להצטרף אל העם.

מקריאת פסוק 20 משתמע, כי לירבעם לא היה חלק במרד עד כה, רק עכשיו קוראים לו לבוא ולמלוך עליהם, ואילו מתוך קריאת פסוק 3 עולה, כי בעת המשא ומתן עם רחבעם שנ כבר ירבעם ממצרים.

בפסוק 20 לאחר המלכת ירבעם נאמר:

"לא היה צדקי בית דוד אלקי (=אלא, רק, חוץ מ...) שבת יהודה לבדו".

הסבירו את הקושי המשתמע מבחינתו לא היה צדקי בית דוד אלקי (=אלא, רק, חוץ מ...) שבת יהודה לבדו. בפסוק 20, לאור החשיבות עם פסוק 21, תצונו פתרון לקושי.

תשובה:

הקושי - מהמשפט משתמע שבממלכת בית דוד קיים אך ורק שבת יהודה, אך כידוע, ממלכת יהודה הקיפה גם את שבת בנימין. ואכן, בפסוק 21 ניתן ללמוד שגם בנימין נמצא יחד עם יהודה, ואם כן, בבית דוד ישנם שני שבטים: יהודה ובנימין.

פתרון - שבטי יהודה ובנימין התאחדו, בנימין נסמך בתוך יהודה, ובגלל מעמדו השליט של יהודה שני השבטים נקראים על שם יהודה.³

21-24 - לאחר המרד רחבעם לא מוכן לוותר על שלטונו על ישראל, ולכן הוא מתפונן לצאת למלחמת אחים בישראל, כדי להשיב את המלוכה, אך מלחמה זו נמנעת לבסוף בגלל התערבות ה': "וַיְהִי דְבַר הָאֱלֹהִים... אָמַר אֶל רְחָבִים... לֹא תִעָלֶוּ וְלֹא תִלָּחֲמוּן עִם אֲחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל... כִּי מֵאֲתִי נִתְּנָה הַצֶּבֶר הַזֶּה" - ובכך מובעת ההשקפה התיאולוגית (=דתית) שח' קובע את ההיסטוריה, ובמקרה זה קבע את פילוג הממלכה, ואסור לו לאדם להתערב במהלכים שקבע ח'. ה' משתמש בכינוי "אחייכם" לבני-ישראל, כדי לבטא את הסכנה במלחמה זו - שהיא עם אחיהם, ולכן אסורה.

לפי פסוקים 21 ו-23 - מי הנאמנים לבית יהודה? "וַיָּבֹא רְחָבִים יְרוּשָׁלַם, וַיִּקְהַל אֶת כָּל בֵּית יְהוּדָה וְאֶת שְׁבֶט בְּנִימִין..." - 21 - מכך משתמע שגם שבת בנימין (או חלק גדול ממנו) נשאר נאמן ליהודה ותחת שלטונו; ובפסוק 23 מוזכרים גם: "וְיָהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל" - וכנראה הכוונה היא לכוהנים וללוויים שהיו נאמנים ליהודה, ושמעון שנטמע כבר ביהודה.

³ פסוק נוסף מצוי בתרגום ה-20, שם מתקנים "יהודה" ל- "בנימין", כלומר, מכל שבטי הצפון רק שבת בנימין הצטרף ליהודה לאחר הפילוג כי המקדש נמצא בתחומה ויהי בית דוד אין מקדש אחר פרט למקדש בירושלים.
קושי נוסף: ייתור במלים "וְיִשְׂרָאֵל" ("אחת מהן מיותרת").
פתרון הקושי: חיתוך בא לחזית שמכל הממלכה הגדולה שחיתה בידי בית דוד, נותרו שלושה שבטים: יהודה, שמעון ובנימין, כאשר כולם נקראים על שם יהודה, השבט המרכזי.

23-33 - פעולותיו של ירבעם לניתוק ממלכת ישראל מיהודה

25 - "וַיָּבֹאוּ יִרְבֵּעַם אֶת-שָׂדֶם דָּהָר אֲמָרִים וַיָּשֶׁב דָּהָר, וַיַּצֵּא מִשָּׁם וַיָּבֹאוּ אֶת-לִפְנוֹאֵל וּבְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הַמִּזְרָחִית" - יִרְבֵּעַם בִּגְוֹה אֶת-כְּבִירָתוֹ וְאַחֲרָיו כִּךְ עֹבֵר לִפְנוֹאֵל (שְׁתֵּי עָרִים אֵלֶּה הָיוּ מִקְדָּשֵׁי עֹד מִתְקַדְּשֹׁת עֹד מִתְקַדְּשֹׁת הָאֲבֹת - רֹא בְרָאשֵׁי י"ב 6-7; ל"ב 30-31; 19-18; יְהוֹשֻׁעַ כ"ד 1, 25-26) בְּיוֹמֵי עֲמָרִי אָבִיו שֶׁל אַחֲזָב, הַבִּירָה עֹבֵרָה לְשׁוֹמְרוֹ - עַד לְחֹרֶבֶן יִשְׂרָאֵל.

בפרק י"א 37 מסופר, כי יִרְבֵּעַם קִיבֵּל הֵיטֵר מִה' לְהַקִּים אֶת בִּירַת מַלְכוּתוֹ בְּכָל מְקוֹם שִׁירְצָה "וַיִּמְלֶכֶת בְּכָל אֲשֶׁר תָּאֵן נִפְשָׁה" - וְכִךְ עוֹשֶׂה יִרְבֵּעַם כֹּאן בַּפְּסוּק 25, וְאֵין בְּכִךְ פֶּסוּל כְּמוֹכָן. אֲךָ ה' חֹזֵר וּמְדַוֵּשׁ בְּאַמְצָעוֹת אַחִיהַּ הַשִּׁילּוֹנִי שֶׁהָעִיר שֶׁבָּחָר הִיא יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁסָּם הוּא שֶׁסָּם אֶת שְׁמוֹ, וְהָיָה צְרִיכָה לְהִיטֵר הַמִּצְוָה הַדָּתִית לְכָל שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל. יִרְבֵּעַם מִתְעַלֵּם מִדְּרִישָׁתוֹ זוֹ שֶׁל ה', וּבִגְלַל הַפֶּחַד, שֶׁהָעַם יִחְזֹר לְבֵית דָּוִד (26, 27) מִנֶּתֶק אֶת יִשְׂרָאֵל מִירוּשָׁלַיִם, דְּבַר הַנֶּחֱשֶׁב לוֹ כְּחֵטָא.

תשובה:

א. הפעולות של יִרְבֵּעַם שֶׁהִמְחִיר מִבֵּי אֶת יְחִסּוֹ הַשִּׁילּוֹנִי כְּלִמְהָיו:

- פסוקים 27-30 - "וַיֵּשֶׁב שְׁנֵי עָנָלִי חֶבֶן, וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: רֵב-לָכֶם מַעֲלֹת יְרוּשָׁלַם, חֶבֶן אֲלֵהֶם: יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר תִּהְיֶה אֵלֵיהֶם, אֲדָר יִרְבֵּעַם כְּנֹרָאָה הַתְּכוּוֹן שְׁעָלֵי חֶבֶן יְחִלִּימוּ אֶת הָאָרֶץ וְהַכְּרוּבִים כְּסִמָּל לְנוֹכְחוֹת הָאֱלֹהִים. מִמְּלַכְתּוֹ, כְּדִי שֶׁתִּהְיֶה לָחֶם גִּישָׁה נֹחָה לָשֶׁם וְלֹא יִצְטָרְכוּ לְהִנָּיֵעַ לִירוּשָׁלַיִם. בְּכִךְ הוּא מִנֶּתֶק אוֹתָם מִירוּשָׁלַיִם בְּגִינֹד לְדְרִישָׁת ה' מִמֶּנּוּ (בְּאַמְצָעוֹת אַחִיהַּ הַשִּׁילּוֹנִי).

- פסוק 31 - יִרְבֵּעַם מִמְּנֵה פְּחָדִים "אֲשֶׁר לֹא-הָיוּ מִמֶּנִּי לוֹי" - וְזֶה כִּיוֹן שֶׁשְּׁבִט לוֹי עֶבֶד בְּבֵית-הַמִּקְדָּשׁ וְהָיָה נֶאֱמָר לוֹ. כְּמוֹ-כֵן הוּא מִמְּנֵה עֲצָמוֹ לְכוּחֵ: "וַיֵּצֵא עַל הַמִּזְבֵּחַ לְהִקְטִיר" (33).

- פסוק 32 - "וַיֵּשֶׁב יִרְבֵּעַם חֶבֶן (טוֹכוֹת) בְּחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי, בְּחֹמֶשׁ עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ פָּחַד אֲשֶׁר בִּיהוּדָה" יִרְבֵּעַם מִשְׁנֵה אֶת מוֹעֵד חַג הַטּוֹכוֹת מִט"ו בְּתִשְׂרִי לט"ו בְּחֹשֶׁשׁוֹן - בְּכִךְ רָצָה לְנֶתֶק אֶת יְהוּדָה מִיִּשְׂרָאֵל גַּם בְּחִינָה, כְּדִי שֶׁשְּׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יַעֲלוּ לִירוּשָׁלַיִם בְּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי.

קר יוֹתֵר וְהִיבֹל מִבְּשִׁיל מֵאַחֲרָיו יוֹתֵר, וְלֹכֵן מֵאַחֲרָיו גַּם הַקְצִיר וְהַאֲסִיף נֶחֶם הַטּוֹכוֹת.

- ב. הַמְחִיר הַמִּקְרָאִי רוֹאֵה בְּבִנְיַת הָעֲגָלִים חֵטָא וְאוֹמֵר: "וְהָיָה הַדָּבָר הַזֶּה לְחֵטָא..." (שְׁהָרִי בַעֲשֶׂרֶת הַדִּיבְרוֹת הִיתָה דְרִישָׁה מְפֹרֶשֶׁת "לֹא תַעֲשֶׂה לָךְ פֶּסֶל וְכָל תְּמוּנָה").

- הַמְחִיר מִצִּיּוֹן שֶׁהַכּוֹהֲנִים שְׂמִינָה יִרְבֵּעַם "לֹא הָיוּ מִמֶּנִּי לוֹי".

- הַמְחִיר רוֹאֵה בְּדִרְשִׁית הַחֵג חֵטָא בְּאוֹמְרוֹ: "...בְּחֹדֶשׁ אֲשֶׁר בָּרָא (יְהִי מִצִּיּוֹן) מִלְכּוֹ".

עַד כֹּה רָאִינוּ שֶׁהָעַם תָּמַךְ בְּיִרְבֵּעַם וּלְמַעֲשֶׂה יוֹם אֶת הַמֶּרֶד נֶגַד מַלְכוּת רַחֲבָעִם, וּבְכָל זֹאת, יִרְבֵּעַם חָשַׁשׁ שֶׁהַמִּפְגָּשׁ הַדְּתִיִּים עִם אֲנָשֵׁי יְהוּדָה יַעֲרֶעְרוּ אֶת שְׁלֹטוֹן, יִסְכְּנוּ אֶת חִיּוֹ וְיַעֲרֹרוּ בְּלֵב שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל גַּעְגּוּעִים לְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד: "וַיֹּאמֶר יִרְבֵּעַם דָּלּוּ: עֲתָה תָשׁוּב הַמַּמְלָכָה לְבֵית דָּוִד. אִם יִצְלַח הָעַם הַזֶּה לַעֲשׂוֹת זְמָנִים בְּבֵית ה' בִּירוּשָׁלַם, וַיָּשֶׁב לָב הָעַם הַזֶּה אֶל אֲדֹנָיהֶם אֶל יִרְבֵּעַם מֶלֶךְ יְהוּדָה, וְהִרְגָנוּ וְשָׁבוּ אֶל יִרְבֵּעַם מֶלֶךְ יְהוּדָה" - לֹכֵן יִרְבֵּעַם עוֹשֶׂה אֶת הַפְּעוּלוֹת שְׂצוּיָנוּ לַעֲלֹל כְּדִי לְמַנּוֹעַ אֶת חֹזְרָתָם לַיהוּדָה.

כְּמוֹ-כֵן, בְּבִנְיַת הַמִּקְדָּשׁ בְּתוֹחוֹמֵי מַמְלַכְתּוֹ יֵשׁ גַּם גּוֹרֵם כְּלָלִי - לִירְבֵּעַם יֵשׁ אֵינוֹרֵס שֶׁהַמִּתְנֹת לַמִּקְדָּשׁ יִישָׁאוּר בְּתוֹחוֹמֵי מַמְלַכְתּוֹ.

רלב"ג מסביר מדוע נבחרו בית-אל ודן להצבת העגלים: "והנה עשה האחד בבית-אל... שכבר שרתה שם שכינה ליעקב, והאחד נתן דן, שהיא בקצה ארץ ישראל".

לטענתו, הצבת העגל האחד בבית-אל היא מנימוק דתי - שם ה' התגלה ליעקב; הצבת העגל האחר בדן היא מנימוק גיאוגרפי - כדי שתגישה לפולחן תהיה נוחה לאלה הגרים בצפון הארץ. "וילכו חָצֵם לַפָּנִי הַמֶּלֶךְ עַד דָּן" - כנראה בתהלוכה חגיגית הובילו את העגל עד דן, בדומה לתהלוכה החגיגית של דוד (בשמואל ב' ו' 5) ושלמה (מלכים א' ח' 1-6) לפני ארון ה' שהובל למקום משכנו.

בהצבת העגלים ירבעם מחקה את אהרון הכהן, שעשה את עגל הזהב במדבר (שמות ל"ב 3-8).

נקודות הדמיון בין ירבעם ואהרון הכהן:

- * דברי ירבעם הם חזרה מדויקת על דברי אהרון (שמות ל"ב 4): "...הִנֵּה אֵלֶיךָ יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר הָעָלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם"
- * גם ירבעם וגם אהרון לא התכוונו שהעם יראה בעגלים אֵל, אלא הם סימלו את האלוהות, בדומה לכרובים בבית-המקדש, שהיו מוֹשֵׁב לָאֵל.
- * העגל נעשה מתוך מצוקה על ידי מנהיגי העם: ירבעם חשש שהעם יעזוב אותו לטובת בית דוד, ואילו מצוקת אהרון נבעה מכך שמשא אחר לרדת מההר.
- * החטא בבניית העגל הכעיס את ה' וגרר עונשים שבאו על העם: שמות ל"ב 10; מלכים ב' י"ז 16 (ירבעם חיקה את אהרון גם במתן השמות לבניו - נדב ואביהו).

לסיכום

בפרקים י"א ו-י"ב - החיסטוריוגרף המקראי מציג את הסיבתיות הכפולה לפילוג הממלכה:

הסיבות הריאליות:

- * עול כלכלי בלתי נסבל על עשרת השבטים, הם מופלים לרעה ("סבל בית יוסף");
- * טיפשותו של רחבעם, שהיה יכול למנוע את הפילוג;
- * מלכות עריצה של שלמה ובנו רחבעם (מוגד לחוק המלך בספר דברים).

הסיבות הדתיות:

- * עונש על חפרת הברית עם האל - של שלמה ובעקבותיו העם;
- * האל כמקוון המלך (רחבעם) שיבחר בעצה שגויה של הילדים (מלכים א' י"ב 15).

מלך לדיון ולמחשבה:

מחם הכלים הדמוקרטיים העומדים כיום לרשותו של אזרח בישראל, המבקש להיאבק בחלוקת נטל במתן טובות הנאה לאלה המקורבים לבכירי השלטון, ובניצול לרעה של סמכויות השלטון על ידי מנהיגי

שאלות על מלכים א' י"ב

1. יש הטוענים, על סמך פסוק 4, ששבטי ישראל לא התכוונו מלכתחילה למרוד ברחבעם. הסבירו טענה זו.
2. מהי הסתירה בין פסוק 21 לסוף פסוק 20 וכיצד ניתן ליישבה?
3. א. השורש ש. ו. ב. מופיע בפסוקים 21-24 שלוש פעמים.
באיזה הקשר הוא מופיע בכל פעם ומה תפקידו בקטע זה?
ב. מהו הנימוק התיאולוגי בקטע זה לדרישה להימנע ממלחמה?
4. קראו פסוקים 28-33.
א. מהי המילה המנחה בפסוקים אלה ומה היא מלמדת על אחריותו של ירבעם?
ב. אילו שלוש משמעויות שונות יש למילה זו בקטע?
5. את הביטוי "ויהי הדבר הזה לחטאת" (פסוק 30), מסביר רד"ק כך: "כי מתחילה לא אמר ירבעם כי לשם עבודה גינולים היה עושה אותם, אלא לשם האל, ואחר כך שב הדבר ההוא (נעשיית העגלים) והיה לחטאת, שקיבלוהו כאלוה וממנו יצאו לאלוהים אחרים ככל הגויים".
הסבירו את השלבים שמציג רד"ק עד הפיכתו של מעשה העגל לחטא.
6. א. בפסוקים 10-11 הילדים מציעים לירבעם מה לומר לעם. בפסוקים 13-14 ירבעם חוזר על דברי הילדים. ציינו פרט משמעותי שירבעם השמיט והסבירו את הסיבה להשמטתו.
ב. קראו פסוק 16. על פי מסורת ה"ל במילה אוהל נעשה "תיקון סופרים". במקור היה כתוב: "לאֱלוֹהֵי־יִשְׂרָאֵל... וילך ישראל לאלוהיו". הסבירו מהו "תיקון סופרים" ומדוע נעשה התיקון בפסוק.